

Данијел Дојчиновић¹
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет
Катедра за србистику
info@flf.unibl.org

Приказ
УДК 821(4)-39“04/14”(048.83)
COBISS.RS-ID 137308161
DOI 10.7251/VER2202216D

БОВО ОД АНТОНА ПО ДРУГИ ПУТ МЕЂУ СРБИМА

Бово од Антона (2022), (приредила и на савремени језик пренијела Славица Васиљевић Илић),
Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске.

Тешко се дају избројати они који су с временом препознати и прослављени као угодници Божји, светитељи. Штива која су говорила о њиховим животима била су радо читана и слушана у средњем вијеку. Житије, тај омиљени жанр српског средњовјековља, у бројним преводима донио је приче о генерацијама светих људи који су се подвизавали на разним странама хришћанске васељене, од првих година ширења Христове науке па надаље. Свети Ђорђе Кападокијски, Павле Кесаријски, Алексије Човјек Божји, Света Текла, Света Петка – само су нека од многих имена која су се почела исписивати и низати на новоуређеном књижевном језику Словена. Са превођењем житија, заснивали су се и развијали култови дотад мање познатих или посве непознатих светитеља. Они су инспирисали читаоце и позивали их на подражавање. Принцу Растку морала је бити позната прича о пустињаку Варлааму, под чијим је утицајем царевих Јоасаф напустио двор и постао монах. Не би се рекло да је свака сличност са Савиним животом случајна. Као студенички игуман, Сава је наложио да се око његовог трона осликају баш ликови поменуте двојице светитеља, када њихове ликовне представе није било нигдје у православном свијету. Слично свом далеком рођаку, и последњи изданак светородне лозе – Јован Урош Дука Палеолог Немањић – напустио је царски трон Епира и Тесалије и под именом Јоасаф препустио се монашком подвигу у Манастиру Метеори.

¹ danijel.dojcinovic@flf.unibl.org

Аутор је виши асистент на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци. Бави се средњовјековном књижевношћу, изучавањем српске рукописне традиције, те византијско-српским књижевним везама. – Напомена ур.

На преведена житија надовезала су се она оригинална, која су показивала да и међу Србима има светих људи, о чијим животима треба читати „да бисмо се – гледајући на животе њихове као на оживљене стубове који се у висину дижу и видећи како и колико иза њих изостајемо – постидели и савешћу се осудили због лености која је у нама, те да бисмо се, поучени од њих као останом подстакнути, подигли ма и мало к врлини”, како биљежи Савин животописац Теодосије.

Али било је и оних којима пут аскезе није био привлачан, или му због животних околности нису могли прибјећи. Владари и ратници, на примјер, нису могли бити незаинтересовани за врло свјетовне ствари, које су их силом прилика удаљавале од подвижничког контекста. За послове којима су се бавили узорим им нису могли бити пустињаци. Треба напоменути да свјетовно овдје не значи „без Бога”, јер „ако уопште постоји тип који би се могао искључити из приказивања средњовековног човека, то би био тип суштинског неверника, онај који ће се касније називати слободоумним, слободним мислиоцем, атеистом”, тврди Жак ле Гоф. На овом мјесту на сцену ступа средњовјековни роман, који не треба посматрати у жанровским одредницама савременог романа. *Роман о Александру Великом* (у нашој карактеристичној верзији познат као *Српска Александрида*), *Роман о Троји* и *Триштан и Ижота* (тј. *Тристан и Изолда*) свакако су најпознатији. Међу њима је без премца приповијест о Александру Македонском, која је посве христјанизована, а њен јунак постао је узор владарима у њиховим војним подухватима. И писци житија не избјегавају да се окористе о неки цитат из овог дјела. Сачуван у великом броју преписа, заживио је и у народном сјећању. Тешко да ко данас може претпоставити како су изрази попут „тамног вилајета” и добро знана прича о пећини у којој путници, газећи по нечему налик камењу, зачују глас „ко узме кајаће се, ко не узме кајаће се” у ствари из *Александриде*, средњовјековног романа. Колика је била актуелност и популарност овог дјела свједочи и податак да је у јеку османске управе српским земљама, средином 18. вијека, гомионички монах Силвестар преписао примјерак *Александриде*, и то са животописима Светог кнеза Лазара и Милоша Обилића. Рукопис је, нажалост, изгорио у њемачком бомбардовању Београда 1941. године, али и сам податак да је постојало интересовање за средњовјековни роман и да су му придодате, раме уз раме, повијести о српским јунацима, говори много. Колика је била саживљеност са Александровим ликом казује и чињеница да се он у једном од преписа *Александриде* с краја 18. вијека, како извјештава Радмила Маринковић, сматра српским царем „који позива 'рају' да се бори против 'султана' Дарија 'за крст часни и слободу златну’”.

Увијек је занимљиво поменути податак који наводи Ирена Грицкат у предговору свог превода *Триштана и Ижоте* (СКЗ, Београд, 1966) – како је остало забиљежено да су у Пећи живјеле дјевојке Ижота и Јежота, очигледно добивши име по јунакињи романа.

Далеко се мање зна, у односу на *Александриду*, *Роман о Троји* и *Триштана и Ижоту*, за још једну повијест, веома раширену по читавој Европи. У питању је прича о витезу Бови од Антона. Ако је вјеровати преписивачу разноврсног *Познањској зборника* из 16. вијека, одакле је Ирена Грицкат и пренијела роман о Тристану и Изолди на савремени српски језик, он је и роман о Бови од Антона такође пренио „из српских књига”. То се лако може увидјети и преко анализе самог текста, у коме су, на примјер, изворна западноевропска имена доживјела преображај посрбљавањем њихове венецијанске верзије (те тако Изолда постаје Ижота и сл.). Ток рецепције ових дјела ишао је преко приморја.

Захваљујући труду и вољи др Славице Васиљевић Илић, редовног професора Филолошког факултета Универзитета у Бањој Луци, која се на изборним курсевима о средњовјековној књижевности посебно бави овим питањима, данас имамо могућност да ову заборављену причу изнова читамо, и то овога пута на савременом српском језику. Тако да се може рећи да је Бово од Антона заиста по други пут међу Србима.

Књига има 140 страница, а састоји се из три дијела: *Предговора* (стр. 7–32), самог текста романа (стр. 33–104) и *Поџовора* (стр. 105–132). На крају је дат избор из релевантне литературе, што олакшава даље истраживање ове тематике, као и напомена о самом издању. Превод је рађен према тексту који је публикувао Александар Н. Веселовски, уз консултовање и *Познањској зборници*, када је било потребно текст раздијелити у цјелине. *Предговор* доноси врло корисне податке о културолошком контексту у којем се овај роман јавља у српској средини, те о општим елементима средњовјековног свјетоназора. Врло је упутно указати на разлику, што је и учињено, између ритерске културе Запада и словенског друштва тога доба, у којем нису постојали исти обичаји. Па је и преношење витешких прича наилазило на читав низ културолошких проблема. На примјер, положај жене умногоме је узвишен у витешким приповијестима са Запада, што се јавља као посљедица неколиких фактора, од којих ћемо као илустрацију навести два: са одласком племића у крсташке ратове, жена постаје господарица замка (лат. *domina*), а у свијести пјевача недостижни објекат жудње који господари његовим срцем; такође, шпанско–провансалска блискост оформила је у трубадурској поезији многе примјере 'петраркистичке' оданости жени прије Петрарке (који се и сам напајао са ових извора). Словенски свијет остао је имун на такве промјене, те му је била далека и помало несхватљива ритерска култура, посебно у елементима односа према жени и кодекса свакодневног понашања витеза (не заборавимо, витеза Ланселота у верзији Кретјена де Троа његова драга презире, јер је укаљао своју витешку част тако што је сјео на запрежна кола!). Стога су увиди о свакодневици средњег вијека које даје проф. Васиљевић Илић вишеструко корисни и заиста служе сврси припреме за суочавање са текстом романа, који из ових разлога доживљава промјене и прераде у односу на западноевропске верзије. Како су идеолошки блиски, оправдано је и добродошло поређење са *Триштаном* и *Ижойом* и указивање на сличности и разлике са овим познатим романом.

Текст превода није оптерећен бројним коментарима, јер би такав приступ отежао читање. Напомене су сведене на оне најнужније, а углавном се тичу језичких питања и текстуалних недоумица. Наглашавамо да ово дјело до сада није превођено на савремени српски језик, што није био случај са другим познатим средњовјековним романима. То га чини врло привлачним штивом не само за проучаваоце књижевности већ и за све заинтересоване за српску културну историју и средњовјековље уопште. Једно је читати о средњем вијеку, а друго је саживјети се са тим периодом и читати оно што је тада читано. Управо су овакви увиди од великог значаја за доношење закључака о развоју културног и приватног живота наших далеких предака.

У *Поџовору* је дат осврт на развој романа као жанра – од античког, преко византијског до средњовјековног. Посебно се наглашава како је роман спадао у забавну литературу те је, сљедствено мишљењу Јелеазара М. Мелетинског, представљао „централни феномен средњовековне секуларне књижевности”. Потом се прегледно дају информације о верзијама романа о Бови од Антона, његовим редакцијама те самом *Познањском зборнику*, у којем је забиљежена верзија „из српских књига”. Овим је основна прича о дјелу заокружена и учињен први и најважнији корак ка упознавању са романом који се некада читао међу Србима, али су га они у међувремену заборавили.

Још једном одајући признање проф. Васиљевић Илић на уложеном труду и добро обављеном послу, као и Народној и универзитетској библиотеци Републике Српске као издавачу, треба подсетити на вриједност сваког новопубликованог средњовјековног документа, нарочито када су у питању књижевни текстови. Започета и добрим дијелом издата едиција Просвете и Српске књижевне задруге *Стара српска књижевност у 24 књиге* усред историјских неприлика од 1988. године до данас није окончана. Књига XX јесте роман *Триштан и Ижота*, а XXI *Роман о Троји* и *Роман о Александру Великом*. Са публикацијом о Бови од Антона допуњава се и коначно заокружује корпус нама данас познатих старих српских романа, што је чињеница од немалог значаја.

